

Vergaderjaar 2009–2010

28 286

Dierenwelzijn

Nr. 340

BRIEF VAN DE MINISTERS VAN LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKwaliteit EN VAN VOLKSgezondheid, Welzijn EN Sport

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 9 december 2009

De afgelopen tijd is er veel onrust ontstaan rondom Q-koorts. Gezien het om zich heen grijpen van de ziekte in sommige regio's is daar, zeker ook met het oog op 2010, alle reden voor. In deze brief gaan wij in op de adviezen van de deskundigen die wij op 4 december 2009 ontvingen, blikken wij terug op onze aanpak van de afgelopen drie jaar en informeren wij u over de publicatie van het kaartje met de besmette gebieden

Advies van de deskundigen

Vrijdagmiddag 4 december 2009 hebben wij het advies gekregen van deskundigen over de te verwachten effecten van verschillende aanvullende bestrijdingsscenario's. Dit advies treft u aan als bijlage bij deze brief.¹ De deskundigen geven aan dat de reeds ingezette maatregelen een positief effect zullen hebben op het aantal mensen dat ziek zal worden door Q-koorts. Cruciaal in ons beleid is de verplichte vaccinatie van melkgeiten en melkschapen. Deskundigen geven aan dat de eerste resultaten van het onderzoek naar het effect van de vaccinatiecampagne positief zijn. Hoe groot het daadwerkelijke effect is van dit vaccin kunnen we pas evalueren na het lammerseizoen 2010. De deskundigen verwachten dat in 2010 het aantal humane Q-koortziektegevallen in het vaccinatiegebied niet zal stijgen, buiten dat gebied kan niet worden uitgesloten dat in 2010 het aantal humane gevallen hoger zal zijn dan in 2009. Door de beperkte beschikbaarheid van het vaccin is in 2009 slechts een gedeelte van Nederland gevaccineerd. Daarmee moeten we rekening houden bij eventueel aanvullende maatregelen.

In het advies geven de deskundigen echter aan dat met de huidige aanpak, besmette bedrijven (en in mindere mate besmette bedrijven waar tijdig gevaccineerd is), tijdens het komende lammerseizoen toch nog een risico kunnen vormen voor de volksgezondheid. Het risico voor mensen om Q-koorts te krijgen kunnen we dus niet volledig wegnemen. We

¹ Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

kunnen het risico mogelijk verkleinen, of zorgen dat het in elk geval niet groter wordt.

Daarvoor adviseren de deskundigen om alle drachtige dieren op besmette bedrijven te ruimen, waarbij mogelijk nog onderscheid gemaakt kan worden tussen besmette en niet besmette dieren (strategie 5 uit het deskundigenadvies). Dit advies nemen wij over, zij het dat wij ernaar streven om niet-besmette drachtige dieren te kunnen sparen op gevacci-nerde bedrijven. Wij overwegen daarnaast om op besmette bedrijven over te gaan tot het ruimen van besmette niet-drachtige dieren. Waarbij bij de afweging rekening gehouden moet worden met de meerwaarde voor de volksgezondheid en de implicaties voor de sector. Wij zouden in deze strategie de niet-besmette, niet-drachtige dieren willen vaccineren. We hebben de deskundigen op deze beide aspecten gevraagd om ons op de kortst mogelijke termijn te adviseren. Hierover zullen wij uw Kamer informeren.

In de brief van 4 december 2009 adviseren de deskundigen nog een aantal andere zaken:

- het uitwerken van een dekverbod in combinatie met duurmelken op besmette bedrijven.
- overleg met de sector over een strategie om snel van een besmetting op een bedrijf af te komen.
- het meldingscriterium van meer dan 5% abortussen in stand te houden om direct adequate maatregelen in de humane gezondheidszorg te kunnen nemen. De deskundigen adviseren dit omdat zij een meerwaarde zien voor de publieksvoorlichting omdat indien er sprake is van een abortusstorm op een bedrijf, de publieksvoorlichting daar omheen nog intensiever moeten zijn zodat mensen zoonodig eerder hulp zoeken bij symptomen en zorgverleners tijdig en adequaat kunnen behandelen.
- om negatieve bedrijven met voorrang te vaccineren.
- om voorlopig geen nieuwvestiging van melkgeiten- en melkschapenhouderijen en uitbreiding van bestaande besmette melkgeiten en melkschapenbedrijven toe te staan, zolang niet bewezen is dat vaccinatie effectief is.
- om de Gezondheidsraad om een advies te vragen over de inzetbaarheid van een niet-geregistreerd humaan vaccin in Nederland voor nader te bepalen risicogroepen.
- om eind 2010 nieuwe berekeningen te laten uitvoeren voor de verwachting voor 2011.
- om te laten onderzoeken welk in Nederland toegelaten ontsmettingsmiddel bewezen effectief is om besmette stallen en materialen te ontsmetten.
- om in de hygiënemaatregelen op te nemen dat werknemers en ondernemers in de melkgeiten- en melkschapensector (ook abbatoumedewerkers) voorlichting krijgen over Q-koorts en de mogelijkheden om zichzelf te beschermen.

Al deze adviezen van de deskundigen worden overgenomen. Het in het advies genoemde dekverbod in combinatie met duurmelken op besmette bedrijven voeren wij op de kortst mogelijke termijn in. Aan het meldingscriterium zal worden toegevoegd dat afwijkende aantallen abortussen op melkgeiten- en melkschapenbedrijven gemeld moet worden aan de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA).

De deskundigen adviseren om voorlopig tot eind 2010 geen nieuwvestiging van melkgeitenhouderijen en uitbreiding van bestaande melkgeitenhouderijen toe te staan, zolang niet bewezen is dat vaccinatie effectief is. De minister van VWS heeft Q-koorts aangemerkt als een ernstige bedrei-

ging van de volksgezondheid. Op basis hiervan maakt de minister van LNV een ministerieële regeling onder de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Op alle bedrijven met meer dan 50 melkgeiten of schapen die zich bevinden in de risicogebieden (zie kaart met gebieden waar Q-koorts is aangetroffen)¹ zal vanaf hedenmiddag een verbod gelden om dieren aan te voeren of te fokken. Dit voor zover daarmee het totale aantal dieren op het bedrijf het aantal overschrijdt waarover zij ten tijde van de november-telling 2009, volgens hun opgave bij die telling, beschikten. De dieren die zij mogen aanvoeren moeten bovendien gevaccineerd zijn. Daarnaast zal voor besmette bedrijven een fokverbod gelden.

Vergelijking met maatregelen MKZ

Geregeld wordt in de discussie over Q-koorts verwezen naar de bestrijdingsmaatregelen die door de minister van LNV werden getroffen bij ziekten zoals Mond- en Klauwzeer (MKZ) of Klassieke Varkenspest (KVP). De situatie is niet vergelijkbaar. Bovendien is het beleid bij MKZ waar naar verwezen wordt, van bijna 10 jaar geleden. Wanneer zich nu een uitbraak van MKZ of KVP voordoet in Nederland, worden niet op grote schaal dieren geruimd. Alleen besmette bedrijven worden geruimd, daarnaast wordt vaccinatie ingezet als bestrijdingsmaatregel. Bij MKZ en KVP is er sprake van een zwart/wit situatie. De ziekte is er wel of niet. In Europees verband zijn afspraken gemaakt over de bestrijding van deze ziekten. Wanneer in een land de ziekte wordt vastgesteld, is het land verplicht de ziekte volledig uit te roeien. Het ruimen van beesten behoort dan ook tot één van de opties om de ziekte te bestrijden. Bij Q-koorts is het onmogelijk de ziekte uit te roeien. De bacterie die Q-koorts veroorzaakt komt wereldwijd verspreid over de wereld voor bij bijna alle diersoorten. Uitroeiing van de bacterie is niet mogelijk. Het ruimen van beesten kan het risico voor de volksgezondheid verminderen. Deze ingrijpende maatregel zal echter het risico nooit kunnen reduceren tot nul. Er zal nooit sprake zijn van een situatie waar Q-koorts geen risico meer is voor de volksgezondheid in Nederland.

Overzicht maatregelen tot december 2009

In 2007 werd voor het eerst een toename van het aantal Q-koortspatiënten gesignaleerd. Door alle deskundigen werd toen gedacht dat dit een eenmalige uitbraak zou zijn, zoals deze ook eerder in andere landen werd gezien en in wetenschappelijke artikelen beschreven is. In 2007 hebben wij ons vooral gericht op het informeren van professionals in de veterinaire en humane gezondheidszorg. Op die manier konden zieke mensen tijdig worden herkend en op de juiste manier worden behandeld. Het RIVM heeft al in 2007 geanalyseerd of het vaccin dat toegepast werd in Australië ook in Nederland kon worden ingezet. Op grond van de potentiële ernstige bijwerkingen is in 2007 geconcludeerd dat dit niet het geval was. Dit was voor de publicatie van Gidding et al (2009).

Helaas nam in het voorjaar van 2008 het aantal patiënten weer toe. Ook wij vreesden op dat moment dat het aantal patiënten in 2008 hoger zou zijn dan in 2007.

Er zijn daarom uit voorzorg aanvullende maatregelen genomen op basis van de mogelijkheden en de kennis die toen beschikbaar waren. Eenduidige informatie over hoe mensen besmet werden hadden wij op dat moment niet.

Het was de «best guess» van de deskundigen dat de overdracht van de bacterie naar mensen plaatsvond via mest en stro. Op grond van deze hypothese zijn maatregelen getroffen. Op dat moment was niet duidelijk

¹ Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

of we te maken hadden met één specifieke bron. Deskundigen waren van mening dat de bacterie wijdverspreid in Nederland voorkwam.

In juni 2008 is een veterinaire meldplicht ingesteld op basis van een verhoogd aantal abortussen. De PCR-test op melk waarmee wij nu bedrijven onderscheiden was toen nog niet beschikbaar voor monitoringsdoeleinden. Het op grote schaal testen van bedrijven behoorde daarom niet tot de mogelijkheden. Voor besmette bedrijven golden vanaf juni 2008 mest- en hygiënemaatregelen en een bezoekersverbod. In het najaar van 2008, zodra de vaccinfabrikant vaccin kon leveren, is gestart met de vaccinatie van melkgeiten en melkschapen in een gebied rond Uden Noord-Brabant. Vanwege de zeer beperkte beschikbaarheid van het vaccin en de vele onduidelijkheden over de werkzaamheid en de veiligheid van het vaccin, was vaccinatie vrijwillig. Veel veehouders hebben, ondanks alle onduidelijkheden, het dekken van de dieren uitgesteld tot laat in het jaar om hun dieren voor de dracht te vaccineren.

Deskundigen hebben in november 2008 aangegeven dat zij vreesden dat in 2009 het aantal zieken mogelijk zou stijgen ten opzichte van 2008. Zij zagen het vaccineren van de veestapel als meest hoopvolle interventie in aanvulling op hygiënemaatregelen die toen ook werden aangescherpt. Naast het nemen van maatregelen investeerden wij drie miljoen in de onderzoeksagenda die onderzoekers uit de humane en veterinaire sector gezamenlijk hadden opgesteld.

In 2009 kon de vaccinfabrikant meer vaccins leveren, maar was de beschikbaarheid nog steeds beperkt. Deskundigen hebben aangegeven van welke dieren zij het grootste risico verwachten voor de volksgezondheid. In overleg hebben wij met de deskundigen een gebied (Noord-Brabant en delen van Limburg, Utrecht en Gelderland) aangewezen waarbinnen melkschapen en melkgeiten op bedrijven met meer dan 50 dieren en schapen en geiten in kinderboerderijen, dierentuinen en zorgboerderijen verplicht werden gevaccineerd. Daarnaast was het voor alle melkgeiten- en melkschapenbedrijven waar een verdenking of besmetting van Q-koorts is vastgesteld sinds het invoeren van de meldingsplicht, verplicht om de dieren te vaccineren. Bedrijven waar voor het invoeren van de meldingsplicht Q-koorts is vastgesteld, hebben vrijwillig gevaccineerd. In februari 2009 zijn ook de aangescherpte hygiëne en mestmaatregelen ingesteld voor alle melkgeiten- en melkschapenbedrijven. In juni 2009 maakte het Centraal Veterinair Instituut bekend dat zij voor het eerst in Nederland *Coxiella burnetii* hadden geïsoleerd. Dit maakte het mogelijk om de bacterie te kweken en te typeren. In oktober 2009, zodra de melktest beschikbaar was, is de tankmelkmonitoring verplicht gesteld voor alle professionele melkgeiten- en melkschapenbedrijven.

Conform het advies van de deskundigen van 24 juli 2009 worden bedrijven nu besmet verklaard op grond van deze tankmelktest. Voor besmette bedrijven gelden sinds 1 oktober verschillende maatregelen, zoals vervoersbeperkingen om verspreiding naar «Q-koortsvrije bedrijven» tegen te gaan en mest- en hygiënemaatregelen om de risico's van besmette bedrijven voor hun omgeving zoveel mogelijk te beperken.

In 2010 kan de vaccinfabrikant gelukkig nog meer vaccin leveren dan in 2009. In heel Nederland moeten in 2010 alle dieren, waarvan deskundigen aangeven dat er een risico kan zijn voor de volksgezondheid uit voorzorg gevaccineerd worden tegen Q-koorts: alle melkgeiten en melkschapen, alle schapen en geiten in kinderboerderijen, zorgboerderijen, dierentuinen, rondtrekkende kuddes, natuurgebieden en op bedrijven die lammetjesaaidagen houden. Van de vaccinatieplicht zijn uitgezonderd alle dieren die in hetzelfde jaar dat zij geboren zijn, geslacht worden. Deze

dieren krijgen geen lammeren en vormen geen risico voor de volksgezondheid. Het zou zonde zijn van het toch beperkt beschikbare vaccin, om deze dieren te vaccineren.

Wij merken nogmaals op dat de bestrijding van Q-koorts wordt bemoeilijkt doordat wij nog te weinig weten over *Coxiella burnetii*, de bacterie die Q-koorts veroorzaakt. Het was lang onduidelijk of schapen en geiten de enige bron waren van de Q-koorts epidemie in Nederland, omdat *Coxiella burnetii* bij vele diersoorten voorkomt (ook in Nederland) en er een aantal bedrijven zijn met abortusproblematiek zonder dat dit resulteert in zieke patiënten in de omgeving van het bedrijf. Afgelopen zomer hebben deskundigen aangegeven dat zij er echter geen twijfel meer over hebben dat de grootschalige melkgeiten en melkschapenhouderij de belangrijkste bron zijn van de Q-koortsepidemie in Nederland. Dit werd mede ingegeven door de analyse door het RIVM van een cluster zieke mensen rondom een bedrijf dat de hypothese dat melkschapen- en melkgeitenbedrijven de bron van besmetting zijn in Nederland onderstreepte.

In 2007, 2008 en 2009 hebben we zeer regelmatig adviezen gevraagd aan een brede groep van experts uit de humane en veterinaire gezondheidszorg. Op basis van die adviezen hebben ook geregeld bestuurlijke overleggen plaatsgevonden. In deze overleggen werden de adviezen van de experts beoordeeld op haalbaarheid, effectiviteit en proportionaliteit. Verschillende partners zijn vertegenwoordigd bij deze overleggen, zoals de Gemeentelijke Gezondheidsdiensten (GGD), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), enkele lokale bestuurders, de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). Op 14 januari 2009 is in één van die bestuurlijke overleggen geconcludeerd dat het ruimen van schapen en geiten voor de beheersing van de Q-koortsepidemie niet proportioneel werd gevonden. Er waren op dat moment enkele besmette bedrijven in beeld op basis van het vijf procent abortuscriterium. Bij deze bedrijven was het «kwaad al geschied». De beesten hadden grotendeels geaborteerd en de bacterie was daarmee al verspreid in de stal. Er werd besloten tot een verplicht pakket aan hygiëne- en mestmaatregelen, zoals vastgelegd in de regeling van 2 februari 2009. Doel hiervan was de verspreiding van de bacterie naar mensen te voorkomen. Ook leek er op dat moment een goede maatregel voor handen om de bron van de epidemie te bestrijden, namelijk het vaccineren van de veestapel.

Vanuit het voorzorgsprincipe is toen overgegaan op de verplichte vaccinatie van melkgeiten en melkschapen, ondanks dat weinig bekend was over het nieuwe en ongeregistreerde vaccin. In een overleg met humane en veterinaire deskundigen op 19 augustus 2009 over de mogelijkheden van tankmelkmonitoring en de maatregelen voor besmette bedrijven is opnieuw gesproken over het ruimen van dieren op besmette bedrijven. Op dat moment werd deze maatregel opnieuw niet proportioneel bevonden door de aanwezige deskundigen. Op 10 september 2009 ontvingen wij van het RIVM de analyse van een cluster zieke mensen rondom een bedrijf met een abortusstorm als gevolg van *Coxiella Burnetii*. Dit onderzoek onderstreepte de hypothese dat melkschapen- en melkgeitenbedrijven de bron van besmetting zijn in Nederland. In het derde kwartaal van dit jaar is door de toename van het aantal zieken, de uitbreiding van het besmette gebied, de nieuwe kennis uit onderzoeken en de nieuwe mogelijkheden (tankmelktest) dus een nieuwe situatie ontstaan. Dit heeft geleid tot onze vraag aan de deskundigen om ons nogmaals te adviseren, zoals uiteengezet in onze brief van 3 november 2009 (kamerstuk 28 286, nr. 320).

Kaart en communicatiestrategie

De kaart met gebieden waar Q-koorts op melkgeiten- en melkschapenbedrijven is aangetroffen, hadden wij maandag 7 december jl. willen publiceren, na voorbereiding van de GGD'en die een cruciale functie vervullen in de voorlichting naar bestuurders, burgers en zorgverleners. Echter, naar aanleiding van het deskundigenadvies, waarin geadviseerd wordt om dieren op besmette bedrijven te ruimen, hebben wij besloten hiermee een enkele dag te wachten. Zodat wij in één keer konden communiceren over de besmette gebieden en onze aanvullende maatregelen.

De kaart met gebieden waar Q-koorts op melkgeiten- en melkschapenbedrijven is aangetroffen is bijgevoegd bij deze brief. In deze gebieden hebben mensen mogelijk een verhoogd risico op een besmetting met Q-koorts. Hoe groot het daadwerkelijke risico is kunnen deskundigen niet aangeven. Het risico van besmetting is in deze tijd van het jaar zeer klein. Ook kunnen mensen buiten deze gebied besmet raken met Q-koorts.

Burgemeesters, GGD'en en de betrokken veehouders zijn inmiddels geïnformeerd over de besmetstatus van bedrijven. Wij zullen overgaan tot publicatie van deze kaart op de websites van de VWA en het RIVM. Deze kaart zal wanneer nieuwe uitslagen van de tankmelkmonitoring beschikbaar zijn, worden aangepast.

De afgelopen weken is de communicatiestrategie Q-koorts uitgewerkt met vele betrokkenen, zoals toegezegd in het Algemeen Overleg van 1 oktober 2009 en 11 november 2009 (kamerstukken 28 286, nrs. 319 en 337). Deze strategie zal zo spoedig mogelijk aan uw Kamer worden toegezonden.

Plan van aanpak LTO en financiering

Tijdens het AO van 11 november is toegezegd u te informeren over het plan van aanpak van LTO en de kostenverdeling van de verschillende maatregelen bij Q-koorts. Het plan van aanpak van LTO behelst strategieën voor besmette bedrijven om versnelt vrij worden van Q-koorts. Ik heb het plan met enthousiasme ontvangen.

De sector laat hiermee zien haar maatschappelijke verantwoordelijkheid te nemen. Het plan van aanpak is enigszins achterhaald door de nieuwe bestrijdingsmethode waar zoals we die nu gaan inzetten, hoewel er wel sprake is van een zekere overlap.

Over de kostenverdeling tussen overheid en bedrijfsleven bestaat overeenstemming met LTO. Dit houdt het volgende in:

1. Vaccinatiecampagne
 - a. Vaccinkosten: 100% overheid
 - b. Dierenartskosten: individuele veehouders
 - c. Uitvoeringskosten: 100% overheid
2. Tankmelkmonitoring: 50% overheid en 50% sector via Diergezondheidsfonds
3. Bestrijdingskosten, zoals testkosten en schadeloosstellingen in het kader van ruiming: 100% overheid
4. Gevolgschades: individuele veehouders.

Overig

In het Algemeen Overleg van 11 november 2009 heeft minister van VWS u toegezegd een schriftelijke reactie te sturen op het artikel van Verduin et al. in het tijdschrift Medisch Contact van 24 september 2009. Verduin beveelt enkele aanvullende maatregelen aan. Deze zijn meegenomen in

de scenario's waarover de deskundigen ons op 4 december jl. hebben geadviseerd. Eerder in deze brief is beschreven hoe wij met deze adviezen omgaan.

In het Algemeen Overleg op 11 november 2009 heeft minister Klink u verder toegezegd een reactie te geven op het veelbelovende artikel van Gidding et al. over de vaccinatie van mensen in Australië. Op grond van dit artikel heeft het ministerie van VWS al enkele maanden geleden contact gelegd met de Australische farmaceut, die met steun van de Australische overheid het vaccin produceert. De Australische overheid heeft laten weten dat zij bereid is om mee te werken aan export van het vaccin naar Nederland. Het blijft echter de vraag op welke wijze dit vaccin kan worden toegepast in Nederland gezien de potentieel ernstige bijwerkingen wanneer dit vaccin wordt toegediend aan mensen die eerder met *Coxiella burnetii* zijn besmet. Mogelijk biedt het vaccin een meerwaarde voor de bescherming van mensen die een verhoogd risico lopen door hun werkzaamheden binnen de besmette bedrijven of voor specifieke medische risicogroepen. De Minister van VWS zal de Gezondheidsraad en het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen (CBG) om een oordeel vragen, ieder vanuit eigen verantwoordelijkheid en expertise, over de toegevoegde waarde van humane vaccinatie voor de volksgezondheid, naast de overige genomen maatregelen.

Wij hopen u met deze brief duidelijk te hebben geïnformeerd over onze aanpak van Q-koorts, zowel in het verleden als voor de nabije toekomst. De door ons genomen maatregelen en de maatregelen die wij mogelijk nog in de toekomst nemen, zullen altijd gebaseerd zijn op adviezen van deskundigen en op de meest recente inzichten over Q-koorts en de bestrijding ervan.

De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
G. Verburg

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport,
A. Klink